

De Pelgrimstocht

Een zoektocht naar familiegenen

De Pelgrimstocht

Een zoektocht naar familiegenen

Corina Pelgrim

Schrijver: Corina Pelgrim

Coverontwerp: Arbeidster in Glasfabriek/ Herman Heijenbrock (SHH 1268)/

Reproductie met toestemming, Copyright Stichting Heijenbrock

www.heijenbrock.org

ISBN: 9789402181180

© <Corina Pelgrim>

“Een voor allen en allen voor een.”

*Voor mijn man en mijn kinderen,
in verbondenheid.*

Inhoud

Inhoud.....	13
Voorwoord.....	15
Proloog.....	17
1 Creatieve pioniers	19
2 Gesloten migranten.....	47
3 Ambitieuze ondernemers.....	69
4 Gelovige notabelen.....	85
5 Veerkrachtige doorzetters.....	105
6 Trotse arbeiders.....	127
Epiloog.....	145
Stamboom.....	151
Bronnen.....	155
Literatuurlijst.....	155
Lijst van eigennamen.....	159
Verantwoording illustraties.....	163

Voorwoord

Over het leven van de glasblazers was niet veel bekend, ook niet onder de vele afstammelingen van deze ambachtlieden. De glasblaasfamilies zijn dan ook moeilijk traceerbaar gebleken want eeuwenlang trokken zij rond van glashut naar glashut, van dorp naar dorp, van streek naar streek, van land naar land. Ze namen hun huisraad en zelfs hele huizen mee op hun wagens met paard om zich een paar kilometer verderop te vestigen bij een volgende glashut of glasfabriek waar rook uit de schoorsteen kwam en geld te verdienen was.

Op enig moment kreeg ik de tijd om eens diep te graven in het verleden van de glasblazers die in mijn familielijijn voorkwamen. Ik had het immense geluk dat de stamboom van de familie Pelgrim al was uitgezocht en op Internet geplaatst door, vast en zeker, verre familieleden. Dus ging ik speuren op Internet en in archieven naar de sporen van deze families, naar de dorpen waar ze leefden, de kerken waar ze gedoopt werden, de directeurswoningen waar ze woonden en de fabriekshallen waar het zweet op hun voorhoofden parelde tijdens het blazen van glaswerk. Het werd een tocht langs plekken en mensen die ergens verband hielden met mijn afkomst. Ik sprak met een verwoede glaskunstverzamelaar in Hellental, met genealogen uit het Solling-gebied, gelovigen van de lutherse gemeente in Gorinchem en mailde met vele anderen. Het was overweldigend zoveel informatie als ik heb gevonden en hoe dicht ik soms bij mijn voorvaderen was dat ik ze bijna kon aanraken: in het archief van Gorinchem liet ik mijn vingers over de in inkt geschreven handtekening van C. Pelgrim glijden, lid van de lutherse gemeente. In het kerkje van Vuren raakten mijn vingers de groeven aan van de eerste steen die daar gelegd werd door Mariea Pelgrim. In Leerdam bezocht ik de oude fabriekshal en de oude panden van de rijke stichters van de glaskunst in Nederland. In Rotterdam liep ik door de straten van Delfshaven langs de huizen van vijf generaties glasblazers.

Mijn boek vertelt het verhaal van deze mensen en is gebaseerd op feiten uit gedegen onderzoek op Internet, in archieven en literatuur en op locatie. Een klein laagje fictie brengt deze feiten tot een geheel dat ons nog beter in staat stelt tot de ziel van de personages door te dringen. Het is geen doorlopende historische roman geworden. Het was wel verleidelijk om verder te fantaseren over hun levens, maar dan zou ik de feiten teveel hebben moeten loslaten en daarmee het doel uit het oog hebben verloren dat ik me gesteld had: de generaties familie voor mij te leren kennen op basis van de bevindingen van mijn onderzoek. Om die reden heb ik gekozen voor geschreven foto's in de tijd. Schetsen van mensen en situaties op kruispunten in de familiegeschiedenis waar

vele lijnen samenkomen en veel feiten in elkaar passen. Zo leren we ze allemaal kennen: de eerste glasblazer Anthony Pilgram en zijn gezin; Jan Pelgrim en zijn broers, de directeuren van Leerdam en Vuren; Paulus Pelgrim en zijn vrouw, de rijke glasblaasfamilie van Leerdam; Leendert Pelgrim, de directeur van glasfabriek Zwijndrecht en later Gagestein; Johan-Christoffel Pelgrim, de diaken van Vuren, en uiteindelijk mijn overgrootouders en opa Cornelis Pelgrim.

Ik heb geprobeerd om te destilleren wat al deze generaties met elkaar verbindt behalve hun beroep en geloof. Waren het harde werkers, doorzetters, drinkers, vrome kerkgangers, paternalistische directeuren, trotse arbeiders, leden van een gesloten gemeenschap? En als er inderdaad eigenschappen zijn die in al deze generaties terugkomen, mogen we dan veronderstellen dat sommige van deze kenmerken ook zijn doorgegeven aan de nu levende generaties nazaten van deze glasblazers?

Met veel plezier deel ik mijn ontdekkingen en onderzoek met hen die interesse hebben in de familie en hun levens: omdat ze misschien dezelfde voorouders hebben, meer willen weten van deze eigenzinnige ambachtslieden of de gevonden informatie verder willen uitpluizen voor genealogische doeleinden. En natuurlijk hoor ik graag van jullie als er nieuwe vondsten zijn, als iemand zich herkent in de karaktereigenschappen van zijn voorvaders of als iemand besluit de daadwerkelijke pelgrimstocht langs de beschreven dorpen en steden af te leggen. In alle gevallen wens ik jullie veel leesplezier.

Corina Pelgrim

Ontdek nog meer informatie en afbeeldingen op:

<https://de-pelgrimstocht.nl>

Proloog

Ooit zwom er in de baarmoeder van mijn moeder één enkele bevruchte cel. Een stamcel. Deze ene cel zou zich gaan kopiëren en vermenigvuldigen in miljarden andere cellen. Die stamcel was mijn biologische en psychologische kern. In deze cel zat voor een deel voorbestemd welke ziektes ik zou krijgen en welke karaktereigenschappen bij mij hoorden. Voordat de stamcel zich deelde, splitste deze zich in tweeën om zo dezelfde erfelijke identieke kenmerken mee te geven aan de nieuw gecreëerde cellen. En dit proces herhaalde zich oneindig vaak.

Al snel waren er miljoenen identieke cellen die de basis gingen vormen van de foetus die ik op dat moment nog moest worden. Het knappe is dat sommige cellen zich beginnen te differentiëren, zich gaan specialiseren in hun specifieke taak, en vervolgens gaan samenwerken om organen te worden: de lever, de darmen, de nieren en ga maar verder. En dankzij deze complexe processen ontstaat er een foetus, mijn foetus, de stamcel die ik ooit was, maakt een start als levensvatbaar wezen. En terwijl ik rustig in het vruchtwater verder groeide, bleven alle cellen zich maar delen en vernieuwen. Een onvermoeibaar proces: ook later nog als ik opgroeï, ook nu nog, nu ik ziek ben. In al deze cellen zitten chromosomen die weer bestaan uit chromatine, een combinatie van DNA en eiwitten. En in dit DNA zitten al mijn geërfde eigenschappen. De eigenschappen van mijn ouders, maar ook van mijn grootouders en overgrootouders, ooms en tantes. Het gevoel van voorbestemming groeit als ik me realiseer dat al bij mijn geboorte veel vast lag in mijn cellen. Want wat brengt mijn genetisch profiel mij voor karaktereigenschappen, gedragskenmerken of, in mijn geval ineens erg relevant, voor ziektes? Zat er misschien ergens in die allereerste stamcel al een gen dat borstkanker zou faciliteren?

Met de komst van mijn ziekte, groeit de behoefte om uit te zoeken wat mijn biologische oorsprong is. Waar kom ik vandaan? Wie vormden de bouwstenen van mijn lichaam? Wat draag ik in mij van al die generaties voorvaders die mij voorgingen, van moeders kant, van vaders kant?

Is het toeval, voorzienigheid of geluk dat ik op internet de totaal uitgewerkte stamboom van vaders kant terug vind? Eén blik op die stamboom en ik was geïntrigeerd: vanaf de zeventiende eeuw tot de twintigste eeuw waren alle mannen en vrouwen afkomstig uit glasblaasgezinnen. Eeuwenlang werden glasblaasgenen meegegeven aan nieuwe generaties! De vader van mijn opa was nog glasblazer geweest! Ik begreep dat ik een gouden vondst had gedaan om mijn afkomst te bestuderen en te doorgronden. En zo begon mijn speurtocht naar het verleden. Wat

voor mensen waren die uit Duitsland afkomstige glasblazers? Welk geloof hingen zij aan? Hoe leefden de vrouwen? Wat voor karaktereigenschappen hadden zij? Naarmate ik meer over ze las, kwam ik in de ban van deze hechte groep mensen die zich door de eeuwenlang alleen vermengde met andere glasblaasfamilies. Als deze gezinnen zich onderling voortplantten, wat betekende dat dan voor mijn wordingsgeschiedenis? Wat voor genen hadden deze glasblazers? En wat droeg ik nog mee in mijn genen en karakter? Hebben deze eeuwenoude glasblaasgenen nog steeds vat op mij? En zo werd de zoektocht een onderzoek naar de kenmerken van deze gemeenschap en naar de overdraagbaarheid van karaktereigenschappen in genen en cultureel erfgoed.

Om antwoord te vinden op deze vragen moest ik spitten in archieven: gezinskaarten, krantenartikelen, boeken, allerlei documenten heb ik doorgenomen om te horen wat ze deden, waar ze woonden, hoe ze leefden en wie ze waren. Hoe werden ze gezien, hoe zagen ze zichzelf? Maar om ze nog meer te benaderen, bezocht ik plekken waar zij ook waren geweest: kerkjes, huizen, fabrieken, bossen en beekjes. En soms als het lukte om al die bronnen van informatie met elkaar in verbinding te brengen, kon ik ze aanraken, mijn voorvaderen. Dan keek ik even met hun ogen, rook met hun neus en voelde met hun hart. Op die momenten maakte ik een foto in de tijd en legde ik de momenten vast die zij hebben beleefd, of althans de voorstelling die ik me daarvan maak.

De Pelgrimstocht is een reis geworden waarin drie tochten van het verleden en het heden samenkomen: de tocht in tijd en plaats die mijn voorvaderen aflegden van Duitsland naar Rotterdam, de tocht van mijzelf in het heden langs deze zelfde route en mijn figuurlijke ontdekkingsstocht naar mijn eigen wordingsgeschiedenis die van mij behalve een afstammeling van mijn voorouders, ook een uniek mens maakt.

1 Creatieve pioniers

“De kleine creativiteit zit in de haarvaten van ons dagelijks leven.”

Carsten de Dreu, Daniel Sligte



Afb. 1. Timmermans Dorfskrug in 1900 te Hellental, voormalig huis van glasmaester Gundelach

Hans Pilgram (*1664 - †1740)
Bad Sachsa, 1679

Hans kijkt zijn vader aan. Hij is overtuigd van zijn besluit maar vreest de reactie van zijn vader. In de timmermanswerkplaats liggen houtsnippers en –krullen verspreid over de vloer en de geur van vochtig hout vult de ruimte. Zijn vader staat gebogen over een tekening van een schuur die hij binnenkort gaat bouwen voor een klant. Hij heeft het verhaal van zijn zoon wel aangehoord, maar het bevalt hem niets en daarom blijft hij stug doorgaan met zijn werk.

Wat haalt die jongen weer in zijn hoofd, denkt hij. Om met die boeven van glasblazers de bossen in te willen trekken. Die wil weer ergens aan beginnen zonder te weten wat het inhoudt! Maar goed hij is de enige niet. Er trekken de laatste jaren veel jonge mannen weg uit Sachsa om hun geluk te gaan beproeven in de glashutten in Solling.

Niet alleen de glasblazers die al generatie op generatie uit een glasblaasgezin komen maar ook jonge mannen zoals zijn zoon Hans die het beroep van glasmaker nog moeten leren of die ander werk bij de glashutten hopen te kunnen verrichten.

–“Vader, wat vind je er nou van? Zeg je nog iets?”

Hans junior staat ongeduldig te wachten op een reactie van zijn vader. Een paar dagen geleden is de jongen twee oude bekenden uit zijn jeugd tegen het lijf gelopen: Michael en Anna Kauffeld. Deze kinderen van Jürgen Kauffeld zijn nazaten van een bekende glasblaasfamilie met een eigen hut net buiten Sachsa. De jongelui raakten aan de praat en hadden zoveel te bespreken dat ze wat zijn gaan drinken in een taverne. Michael vertelde Hans alles over het glasblazersvak en het trekkende bestaan van hem en zijn familie door de bossen. Zijn verhalen over de hut An der Ahle waar Hans ook zeker wel een baantje kon krijgen, klonken de jonge timmermanszoon als muziek in de oren. Al jaren wilde de jonge Hans weg uit dit dorp om wat meer van de wereld te zien dan het kleine dorpje aan de bosrand van de Harz. Dus toen Michael hem voorstelde om met hen mee te reizen en als leerjongen aan het werk te gaan in de hut, was Hans hier meteen enthousiast op in gehaakt.

Nu heeft hij vol enthousiasme zijn plannen aan zijn vader voorgelegd en wacht hij op een reactie, maar vooralsnog hult zijn vader zich in stilzwijgen. Hij schrikt bijna als zijn vader alsnog begint te praten.

–“Wat moet je daar nou in die bossen, met een familie die je niet kent. Sowieso vertrouw ik die glasblazers voor geen meter. Ze zeggen geen boe of bah tegen de mensen uit het dorp en zitten daar in hun kierende huizen met hun zwartgeblakerde spullen.” Hans loopt op zijn vader toe:

– “Ik snap dat je zo denkt maar ik heb gesproken met Michael en Anna en het zijn echt aardige mensen vader, als je ze eenmaal beter kent.

– “Ik ken ze goed genoeg”, bromt zijn vader. “Dronkenlappen zijn het en ze lopen er altijd besmeurd en verhit bij met die rode koppen van ze. Ze lijken zo uit het hellevuur te komen!” Hij ziet de mannen zo weer voor zich. Ze trekken vaak aan zijn huis voorbij met manden vol glaswaar op de rug op weg naar het dorp om hun spullen te verkopen of verder te vervoeren. Hoe kon zijn zoon nou vallen voor dit soort mensen?

– “Maar vader, als u Anna zou zien, de zus van Michael, ze is zo mooi, bedeesd en vroom. Ze had haar haren bijeengebonden in een lange vlecht.” Hij had ook gezien wat een prachtige volle borsten de jonge vrouw had en hoe haar silhouet de meest aantrekkelijke vormen had die je je als gewone jongen maar kon voorstellen, maar dat vertelt hij zijn vader nu liever niet. In plaats daarvan schetst hij dat het een buitenkans is dat een glasblazer als Kauffeld, zo’n bekende naam in de glaswereld, hem de kneepjes van het vak wil leren, de vakgeheimen van de familie wil doorgeven aan iemand anders dan hun eigen zonen.

– “Ah, nou begint het me te dagen!”, zijn vader pakt Hans bij de schouders. “Wat denk je nou? Dat die hun geheime familierecepturen en -technieken zomaar aan jou gaan doorgeven? Ze willen dat je met die zus trouwt natuurlijk! Dat schorem! Je bent gewoon de eerste de beste kluns die ze tegenkomen en die zo al een van de glasblaasvrouwen van onderhoud kan voorzien!”

Woedend schopt de timmerman tegen elk stuk hout dat voor zijn voeten komt. Wat een naïeveling die zoon van hem, om te vallen voor de eerste de beste meid die avances maakt.

– “Luister nou naar me: het is een zonderling volk! Ze zitten met elkaar teruggetrokken in de bossen. Ze trekken van hut naar hut als nomaden. Als ze al het hout verbrand hebben op een plek, reizen ze weer door om een volgende plek kaal te slaan.”

Hij draait zich om en ziet zijn zoon vlak achter hem staan, die bedremmeld naar de grond kijkt met zijn hoed in zijn handen. “Weet je, die mensen trouwen desnoods onderling om hun deskundigheid binnen beschermde kring te houden. Ze gaan jou die geheimen echt niet zomaar prijs geven. Wat is de afspraak echt?” De jonge Hans kijkt op van de grond naar zijn vader. Wat een ontzag heeft hij altijd gehad voor deze man en hoe moeilijk is het om dit bericht te brengen.

– “De afspraak is dat ik met Anna trouw.”, biecht hij nu op. “Michael wil zijn zus graag getrouwd zien. Pas als hij zijn jongere broers en zussen aan het werk of aan de man heeft gebracht, kan hij zelf een gezin stichten. Als ik met Anna trouw, is dat voor hem een zorg minder.” Hij zucht diep en kijkt zijn vader onzeker aan. “Maar ik wil best met haar trouwen.”, fluistert hij er achteraan. “Ze is mooi en bedeesd. En het leven buiten Sachsa trekt me ook. Het is een nieuw avontuur.”

Terwijl hij vertelt beginnen zijn ogen weer wat op te lichten. Zijn vader ziet het ook: zijn zoon is gevallen voor de charmes van het meisje. De knul is verloren aan de glasblazers.

–“Als de liefde jou naar de bossen van Solling drijft, kan ik je onmogelijk tegenhouden”, broemt hij. “Ik had zelf een andere vrouw voor je in gedachten, maar goed, als jij dit een betere keuze vindt.”

Hij knikt ernstig naar zijn zoon en keert terug naar zijn werktafel waar hij hout begint af te meten en zagen. De jonge Hans draait zich om. Het gesprek is ten einde, dat is duidelijk. Hij snapt best dat zijn vader andere plannen voor hem in petto had, maar soms moet je het avontuur durven opzoeken en een andere weg volgen dan het pad dat bij je geboorte voor je lijkt te zijn uitgestippeld. Zijn hele familie heeft altijd in Sachsa gewoond voor zover hij zich kan herinneren: zijn vader en moeder, zijn grootouders en overgrootouders zijn allemaal hier geboren en hier ook weer gestorven. Misschien hebben al deze mannen wel meubels gemaakt en huizen gebouwd net als zijn vader. Wat zeker is, is dat al die generaties Pilgrams uit Sachsa naar hetzelfde evangelische kerkje zijn gegaan om te trouwen en om hun kinderen te laten dopen. En ook dat zij vanuit dit kerkje naar hun laatste rustplaats zijn gebracht. Maar hij, Hans Pilgram, zou breken met deze tradities. Hij voelt zich vrij en vol vertrouwen in zijn nieuwe toekomst. Nog vanavond gaat hij Michael en Anna vertellen dat hij heeft besloten zich bij hen te voegen. Zodra de Kauffelds teruggaan naar hun glashut in de bossen van Solling zal hij meerijden en beginnen aan zijn nieuwe leven als glasblazer. De eerste glasblazer van zijn familie. Hij voelt de adrenaline door zijn lichaam gaan en een warm gevoel van vrijheid en trots stroomt door zijn aderen.

Fürstenberg, 1699

De herberg in Fürstenberg ligt aan het dorpsplein, het is een kleine uitbating met een grote binnenplaats ervoor. Bij mooi weer zoals vandaag zitten er ook veel mensen op het plein aan de grote tafels of op de rand van de fontein. Mannen en vrouwen vormen dansende paren en ook honden en katten mengen zich in het gewoel. Binnen staan bij de gedoofde haard enkele tafels opgesteld waaraan triktrak wordt gespeeld of een kaartje gelegd. De sfeer is meestal gezellig maar naarmate de drank vloeit, wil het spel aan de grote tafels nog wel eens grimmig worden. Hans komt graag in de herberg die sinds kort is overgenomen door zijn zwager Heinrich.